

SWEDISH
ENVIRONMENTAL
PROTECTION
AGENCY

SKRIVELSE
2025-08-21

Ärendenummer:
NV-02823-19

Bästeträsks nationalpark

Förslag till ny nationalpark på Gotland

Förord

Denna skrivelse redogör för Naturvårdsverkets förslag till regeringen om att inrätta en ny nationalpark. Idag finns det 31 nationalparker i Sverige. Sveriges nationalparker ska trygga naturens mångfald och ge besökare möjlighet att uppleva och njuta av naturen. I en nationalpark är naturen skyddad och får inte exploateras. Det innebär att Sverige bevarar landets naturarv åt nuvarande och kommande generationer. Sveriges nationalparker bevarar ett urval av unika landskap som tillsammans bildar en helhet över landet. Naturen i nationalparkerna är storslagen eller särpräglad och har höga natur- och upplevelsevärden. Nationalparkerna är en viktig del av Sveriges skyddade natur.

Sveriges nationalparker är ett starkt internationellt känt varumärke som lockar många människor till naturupplevelser. En nationalpark kan vara en stor tillgång för trakten, regionen och Sverige.

Den föreslagna nationalparken ligger på norra Gotland, Gotlands län. Området är opåverkat av storskalig exploatering och utgörs av en mosaik av naturtyper med rik biologisk mångfald, såsom hällmarker, våtmarker, fuktängar, sjöar, alvarmarker, tallskogar och marina miljöer. Förslaget omfattar en areal om ca 6 800 hektar.

Bästräsk nationalpark kompletterar Sveriges nuvarande nationalparker genom att representera betydande delar av Ölands och Gotlands natur med sitt slättlandskap med land- och vattenmiljöer på kalkstensberggrund.

Att bilda en nationalpark enligt förslaget innebär ett långsiktigt skydd för områdets unika naturmiljöer och förbättrade möjligheter för besökare att uppleva området. Ett nationalparksskydd medför utökade möjligheter för naturturism och lokal utveckling och har även betydelse för andra viktiga värden, såsom skyddet av områdets vattenresurser.

Nationalparksförslaget har möjliggjorts genom att många fastighetsägare har valt att sälja mark för att området ska kunna skyddas som nationalpark för kommande generationer.

Johan Kuylenskiöld

Generaldirektör

Innehåll

FÖRORD	2
1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Genomförande	5
2. FÖRSLAG TILL NATIONALPARK	9
2.1 Allmänna uppgifter	9
2.2 Naturförhållanden	10
2.3 Kulturmiljö	10
2.4 Friluftsliv och besökare	11
2.5 Nationalparkens namn	11
2.6 Nationalparkens gränser	12
2.7 Nationalparkens syfte	13
2.8 Natur- och upplevelsevärden i nationalparken	13
3. FÖRVALTNING AV NATIONALPARKEN	18
3.1 Förvaltare av nationalparken	18
3.2 Regler i nationalparken	18
3.3 Skötsel av nationalparken	20
3.4 Delaktighet i förvaltningen	23
4. KONSEKVENSER	24
4.1 Vad ska förslaget uppnå?	24
4.2 Konsekvenser av förslaget	26
4.3 Alternativ	37
4.4 Ikraftträdande	38
4.5 Utvärdering	38
5. BILAGA	40
Översiktskarta	40

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.¹ Naturvårdsverket har ansvar för att ta fram underlag för beslut om att inrätta nationalparker.²

Bästräsk på norra Gotland var ett förslag till ny nationalpark i den långsiktiga nationalparksplanen från 2008.³ I nationalparksplanen motiveras förslaget på följande sätt:

”Bästräsk med omgivning består av omfattande, ostörda hällmarks- och våtmarkskomplex samt skogar och sjöar med rik biologisk mångfald, bland annat många rödlistade arter. Liknande natur finns på andra delar av Gotland men är inte av samma klass vad gäller väl utvecklade naturtyper i mosaiker samt vad avser graden av orördhet. Området är därmed det främsta i sitt slag på Gotland och i Sverige och torde vara unikt i ett europeiskt perspektiv. Det är väl lämpat som nationalpark till skydd för naturmiljön och för representation och kunskapsspridning om gotländska naturförhållanden.”

Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Länsstyrelsen i Gotlands län och Region Gotland genomförde 2016–2018 en förstudie i två delar som sammanfattades i två rapporter⁴ ⁵. Förstudien genomfördes i syfte att identifiera vilka möjligheter och utmaningar som behöver beaktas för att kunna planera för att bilda en nationalpark i området. Under förstudien bjöds fastighetsägare, föreningar och organisationer i området in till samtal. Den första delen av förstudien kartlade hur de som bor, verkar i och har intresse av området använder området, och vilka möjligheter och utmaningar de ser med en nationalpark. Av de personer, organisationer och föreningar som deltog i förstudien var en stor majoritet positivt inställda till en nationalpark i området. Den andra fördjupade delen behandlade en rad frågeställningar som väcktes under den första delen av förstudien, bland annat förutsättningarna för vattenuttag ur Bästräsk och klargöranden kring en framtida nationalparks skötsel och förvaltning. Den andra rapporten gav också svar på hur avgränsningen av en eventuell nationalpark genomförs och gav en bild av hur

¹ 7 kapitlet 2 § miljöbalken

² Förordning (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket

³ Naturvårdsverket, 2008. Nationalparksplan för Sverige. Långsiktig plan.

⁴ Naturvårdsverket, 2017. Förstudie nationalpark Bästräsk. Rapport 6785.

⁵ Naturvårdsverket, 2018. Fördjupad förstudie nationalpark Bästräsk. Rapport 6843.

näringslivet på norra Gotland kan komma att påverkas av en nationalpark. Resultaten från förstudien utgjorde grunden för arbetet med nationalparksprojektet.

1.2 Genomförande

1.2.1 Nationalparksprojekt

I början av 2019 ställde sig Länsstyrelsen i Gotlands län, Havs- och vattenmyndigheten och Region Gotland positiva till att tillsammans med Naturvårdsverket inleda ett projekt för att bilda en nationalpark i området. I slutet av 2019 startade Naturvårdsverket ett nationalparksprojekt med syftet att bilda en väl förankrad nationalpark på norra Gotland. Projektet genomförs i samverkan mellan Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Länsstyrelsen i Gotlands län och Region Gotland. De fyra organisationerna finns representerade i projektets styrgrupp och projektgrupp.

Nationalparksprojektet har i huvudsak arbetat med att samla in kunskap om områdets värden, köpa in mark och vatten till nationalparken, ta fram förslag för regler i och skötsel av nationalparken samt planera för hur nationalparkens besökare kommer tas emot genom anordningar, information och naturvägledning. Arbetet ligger till grund för förslaget till nationalpark samt för föreskrifter och skötselplan. I projektet ingår även att anlägga anordningar för besökare, att förbereda för skötseln av nationalparkens natur samt att genomföra en invigning av nationalparken.

Den mark som ska ingå i en nationalpark ska ägas av staten. När nationalparksprojektet inleddes 2019 ägde Naturvårdsverket cirka en tredjedel av marken och vattnet i projektets arbetsområde. Naturvårdsverket har fram till oktober 2024 varit i kontakt med fastighetsägare inom området för att ta reda på om de var intresserade av att inleda samtal om en eventuell försäljning av mark eller vatten. Ett relativt stort antal fastighetsägare har valt att sälja hela eller delar av fastigheter till Naturvårdsverket för att den ska kunna ingå i nationalparken.

1.2.2 Delaktighet

En viktig del i arbetet med nationalparksprojektet är att ge berörda möjlighet att hålla sig informerade om, bidra till och följa projektet. Information om området och nationalparksprojektet finns tillgänglig på projektets webbplats⁶ och delas även genom ett nyhetsbrev.

Nationalparksprojektet har arrangerat olika workshoppar för att ta vara på olika intressenters kunskap och synpunkter. Bland annat har projektet genomfört workshoppar om naturvägledning i nationalparken, nationalparkens föreskrifter samt entréer och infrastruktur för besökare. Projektet har även genomfört informationsträffar om inriktningen för nationalparksentréer och genomfört

⁶ www.lansstyrelsen.se/gotland/bastetrask

motsvarande träffar om de två remisser som har ingått i projektet. Representanter för nationalparksprojektet har också deltagit i andra sammanhang och andra möten för att sprida information om nationalparksprojektet.

1.2.3 Remiss av förslaget till nationalpark

Naturvårdsverket remitterade förslaget till nationalpark under tiden 19 mars till 14 juni 2024. Remissen skickades till 71 remissinstanser och 224 sakägare. Därutöver fanns remissen tillgänglig på Naturvårdsverkets webbplats.

Remissutfallet är övervägande positivt eller neutralt till förslaget. 70 yttranden har inkommit i samband med remissen, varav 22 yttranden från myndigheter, 18 från intresseorganisationer, 17 från rättighetshavare och 13 yttranden från privatpersoner som inte är rättighetshavare. Av de 22 myndigheter som yttrat sig över remissen är sju positiva till förslaget medan en myndighet (Sveriges geologiska undersökning) avstyrker förslaget och 14 avstår från att yttra sig över det remitterade förslaget eller inte har något att erinra mot förslaget. Många av de inkomna yttrandena från såväl myndigheter och organisationer som privatpersoner tar inte ställning till förslaget att bilda en nationalpark, men lämnar synpunkter på olika delar av förslaget. De flesta av dessa synpunkter gäller utformningen av nationalparksentréer och vandringsleder samt den föreslagna nationalparkens föreskrifter, skötselplan och framtida förvaltning. Inkomna yttranden och hur de inkomna synpunkterna har tagits om hand i det fortsatta arbetet med nationalparksförslaget eller i arbetet med föreskrifter, skötselplan och istandsättning av området redovisas i en remissammanställning⁷.

1.2.4 Ändringar av förslaget efter remissen

Efter remissen har Naturvårdsverket ändrat gränsen för den föreslagna nationalparken i några avseenden. Skälen till justeringen av gränsen är bland annat utfallet av samtal om markköp med fastighetsägare i området, samt Mark- och miljödomstolens domar i fyra mål om Naturvårdsverkets ansökningar om att genom fastighetsreglering överföra vissa samfällda mark- och vattenområden till Naturvårdsverkets fastigheter. Naturvårdsverket har också, med anledning av synpunkter från remissinstanser, tagit bort det område som överlappade med den riksintresseklassade allmänna farleden Inloppet till Fårösund (Södra Gattet) till Stråhamn från nationalparksförslaget samt i samråd med Sjöfartsverket tagit bort ett mindre område vid farleden Norra gattet. Inkomna remissyttranden har även påverkat flera andra delar av nationalparksförslaget. Bland annat har förslagen till föreskrifter och skötselplan, utformningen av anordningar för besökare samt beskrivningen av nationalparksförslagets konsekvenser utvecklats utifrån inkomna synpunkter.

⁷ Naturvårdsverket, 2025. Sammanställning av inkomna yttranden angående förslaget att bilda en nationalpark på norra Gotland. Pm. 2025-08-21. Ärendenummer NV-02823-19.

1.2.5 Föreskrifter och skötselplan

Naturvårdsverket beslutar om föreskrifter och skötselplan för nationalparker.⁸ Naturvårdsverket har under tiden 6 februari till 15 maj 2025 remitterat förslag till föreskrifter och skötselplan för Bästeträsks nationalpark. 57 yttranden över denna remiss har inkommit. Yttrandena håller på att sammanställas och analyseras. Yttrandena kommer att ligga till grund för eventuella justeringar i föreskrifter och skötselplan innan de beslutas av Naturvårdsverket.

1.2.6 Istandsättning

Nationalparksprojektet arbetar med istandsättning av den föreslagna nationalparken. Detta arbete inkluderar bland annat att anlägga leder och entréplatser samt att ta fram besökarinformation som skyltar. Det finns en stor efterfrågan på vandringsleder i området. Flera vandringsleder håller på att färdigställas och vissa ledsträckningar har redan blivit populära. En viktig del av istandsättningen av den föreslagna nationalparken är också att påbörja naturvårdande skötsel, främst genom att sätta upp stängsel för betesdjur och återuppta bete.

1.2.7 Förstudie omlandsprojekt

Parallellt med nationalparksprojektet genomförde Region Gotland 2022–2023 en förstudie för att undersöka förutsättningarna för ett så kallat omlandsprojekt. Syftet med förstudien var att kartlägga intresse, behov och möjligheter för utveckling av service och olika affärsidéer i samverkan med entreprenörer, företagare, föreningar med flera i anslutning till bildandet av nationalparken. Redovisningen av förstudien konstaterade att det finns ett utbrett intresse och engagemang i omlandet för den föreslagna nationalparken och en vilja att samarbeta med Region Gotland. Med stöd av förstudien beslutade regionstyrelsen i november 2023 att satsa på finansiering, information till aktörer i omlandet och strategiskt arbete kring nationalparken som besöksplats. Lokal finansiering för att utveckla aktiviteter i omlandet kan även vara möjlig från Leader Gute inom ramen för deras ordinarie stöd för landsbygdsutveckling. Vidare konstaterades att ett ökat nyttjande av kollektivtrafiklösningar kommer att vara nödvändigt för att kunna utveckla besöksnäringen på ett mer hållbart sätt i omlandet.

1.2.8 Kostnader

Arbetet som har lett fram till förslaget till nationalpark har inneburit en ekonomisk satsning av Naturvårdsverket. Från den tidpunkt när förstudiearbetet inleddes 2017 och fram till den föreslagna invigningen 2026 beräknas Naturvårdsverkets kostnader för arbetet uppgå till cirka 100 mnkr. Naturvårdsverkets kostnader fördelar sig i huvudsak mellan kostnader för:

- Fastighetsköp

⁸ 4,7 §§ nationalparksförordningen (1987:938)

- Projektarbete⁹
- Istandsättning av nationalparken¹⁰

Till detta kommer Region Gotlands och Havs- och vattenmyndighetens kostnader för arbetet, som beräknas uppgå till sammanlagt 3,2 mnkr¹¹.

⁹ Merparten utgörs av arbete vid länsstyrelsen som Naturvårdsverket har finansierat.

¹⁰ Iordningsställa entréplatser, leder och andra besökaranordningar, skyltar, stängsling av beteshagar, mm.

¹¹ Projektarbete, medel för inventeringar samt förstudie omlandsprojekt.

2. Förslag till nationalpark

2.1 Allmänna uppgifter

Läge	På norra Gotland i Fleringe, Bunge och Rute socknar. Ca 46 km nordost om Visby, väster om Fårösund. Området utgörs av land, sötvattensmiljöer, kust och grunda havsmiljöer.
Län	Gotlands län
Kommun	Gotland
Gränser	Enligt bifogad karta (bilaga 1)
Areal	Ca 6 800 hektar varav ca 5 500 ha land och ca 1 300 ha vatten (varav ca 600 ha hav).
Fastigheter	Fleringe Lickedarve 1:20, Fleringe Skymnings 1:16, 1:20-23, 1:47, Fleringe Hässle 1:4, del av Fleringe Smiss 1:1, Fleringe Smiss 1:6, del av Fleringe Hau 1:30, Bunge Annex 1:18, Bunge Stucks 1:146, del av Fleringe Stucks 1:357, Rute Bräntings 1:20, Rute Risungs 1:36, Rute Sigfride 1:2.
Fastighetsägare	Staten genom Naturvårdsverket. Området innefattar allmänt vatten.
Naturgeografisk region	Öland och Gotland
Havsområde	Egentliga Östersjön
Natura 2000	Del av Bästeträsk (SE0340120), del av Mölnernmyr (SE0340148)
Riksintressen ¹²	3 kap. miljöbalken: Delar av områden av riksintresse för friluftsliv, naturvård, kulturmiljövård. 4 kap. miljöbalken: Delar av områden av riksintresse för rörligt friluftsliv, högexploaterad kust, Natura 2000.
Naturresevat	Bräntings haid, Bräntings samt delar av Bästeträsk, Mölnernmyr och Bluttmo-Gildarshagen.
Naturvårdsområde	Delar av Gotlandskustens naturvårdsområde.
Vattenskyddsområden	Delar av Bästeträsk och delar av Hau träsk.

¹² Endast riksintressen som överlappar geografiskt med den föreslagna nationalparken redovisas här. Relevanta riksintressen som angränsar till nationalparken redovisas i avsnitt 4.2.1 Hushållning med mark och vatten.

2.2 Naturförhållanden

Den föreslagna nationalparken ligger på nordöstra Gotland där naturvärden och djur- och växtliv är starkt präglade av och knutna till den speciella kalkstensberggrunden. Detta är den sjörikaste delen av Gotland och den näringsfattiga kransalgssjön Bästeträsk är öns största sjö. Vidare präglas områdets värden av vattenförhållandena med ömsom hög fuktighet eller översvämning och ömsom extrem torka, samt lång kontinuitet av hävd genom exempelvis bete. Den föreslagna nationalparken ligger inom en av Gotlands största värdetrakter för skogsbete och kalkbarrskog.

På land utgörs den föreslagna nationalparken av omfattande hållmarks- och våtmarkskomplex samt skogar och sjöar med rik biologisk mångfald. Vegetationen består i huvudsak av glesa tallskogar som bildar en mosaik med öppna alvarmarker, fuktängar, rikkärr och våtar. Ingående kust och hav är livsmiljöer av betydelse för fåglar, fiskar, smådjur och växter. Ett stort antal rödlistade arter förekommer i området.

Geologiskt är området variationsrikt, med system av strandvallar, hållmarker, enstaka raukar och klintnäsor. I delar av området präglas geohydrologin av den karstvittrade¹³ berggrunden som skapar förutsättningar för ett komplext samspel mellan ytvatten och grundvatten.

Liknande natur finns på andra delar av Gotland men är inte av samma klass vad gäller väl utvecklade naturtyper i stora sammanhängande mosaiker, graden av ostördhet och vildmarkskaraktär. Området är det främsta i sitt slag på Gotland och i Sverige och torde vara unikt i ett europeiskt perspektiv.

Den föreslagna nationalparken med sitt slättlandskap med land- och vattenmiljöer på kambrosilurisk berggrund¹⁴ är representativ för betydande delar av Ölands och Gotlands natur.

2.3 Kulturmiljö

Den föreslagna nationalparken ligger i ett kulturhistoriskt landskap. Här finns en mångfald av kulturhistoriska lämningar som visar hur landskapets förutsättningar har krävt anpassning och mångsysslande för människans överlevnad. Det biologiska kulturarvet¹⁵ är påtagligt och området har bibehållit sin prägel av dåtidens traditionellt brukade mark som bidragit till flera av de naturvärden som finns i området idag.

¹³ Karst - ett vittringsfenomen som ger upphov till sprickor i kalkberggrunden.

¹⁴ Kambrosilurisk berggrund bildades under de geologiska tidsperioderna kambrium, ordovicium och silur. Den gotländska berggrunden bildades under perioden silur – för mellan 400 och 440 miljoner år sedan.

¹⁵ Biologiskt kulturarv är natur som berättar om kultur. Ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel.

Området är rikt på fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. Här finns gravfält och boplatser, röjningsrösen och hägnadsrester som visar hur jorden brukats. I området finns lämningar från olika tider, från stenålder, bronsålder, äldre järnålder, vikingatid och medeltid.

2.4 Friluftsliv och besökare

Den föreslagna nationalparkens natur- och kulturvärden gör området attraktivt för friluftslivet. Den flacka terrängen, landskapets lättvandrade karaktär och närheten till genomkorsande länsvägar gör området lättillgängligt.

Närboende nyttjar området året runt för rekreation och friluftsliv genom aktiviteter som promenader, cykelturer, ridning, bär- och svampplockning, jakt och fiske. Under sommarhalvåret lockar kusten, och framför allt stenbrottet med badplatsen Blå lagunen, ett stort antal besökare (i genomsnitt cirka 75 000 besök årligen under 2022–2024). Med etableringen av nationalparken och iordningställandet av exempelvis entréplatser, vandringsleder och naturvägledning förväntas även andra målgrupper hitta till området för naturupplevelser och friluftaktiviteter. Friluftaktiviteter såsom vandring, picknick, naturskådning, cykling och övernattnings i naturen förväntas förekomma i högre utsträckning än idag.

2.5 Nationalparkens namn

Nationalparken föreslås heta *Bästräsk nationalpark*.

Myndigheter ska tillämpa god ortnamnsed¹⁶. Det innebär att nationalparkens namn bör överensstämma med den godkända stavningen av befintliga Ortsnamn alternativt den godkända stavningen av namn på lokala geografiska företeelser som sjöar, våtmarker och liknande.

Bästräsk är den arealmässigt största namnsatta geografiska företeelsen (sjö) inom den föreslagna nationalparken. Nationalparken sträcker sig dock över ett större geografiskt område med flera värden förutom sjön.

¹⁶ 1 kap. 4 § kulturmiljölagen (1988:950).

2.6 Nationalparkens gränser

Nationalparksförslaget omfattar statligt ägda fastigheter och allmänt vatten inom det område som är markerat på kartan i figur 1 och i bilaga 1. I det markerade området äger staten genom Naturvårdsverket mark och vatten.

Det är endast statligt ägd mark som kan ingå i en nationalpark. Detta innebär att den föreslagna avgränsningen av nationalparken är ett resultat av vilka fastighetsägare i området som genom åren har valt att sälja mark till staten.

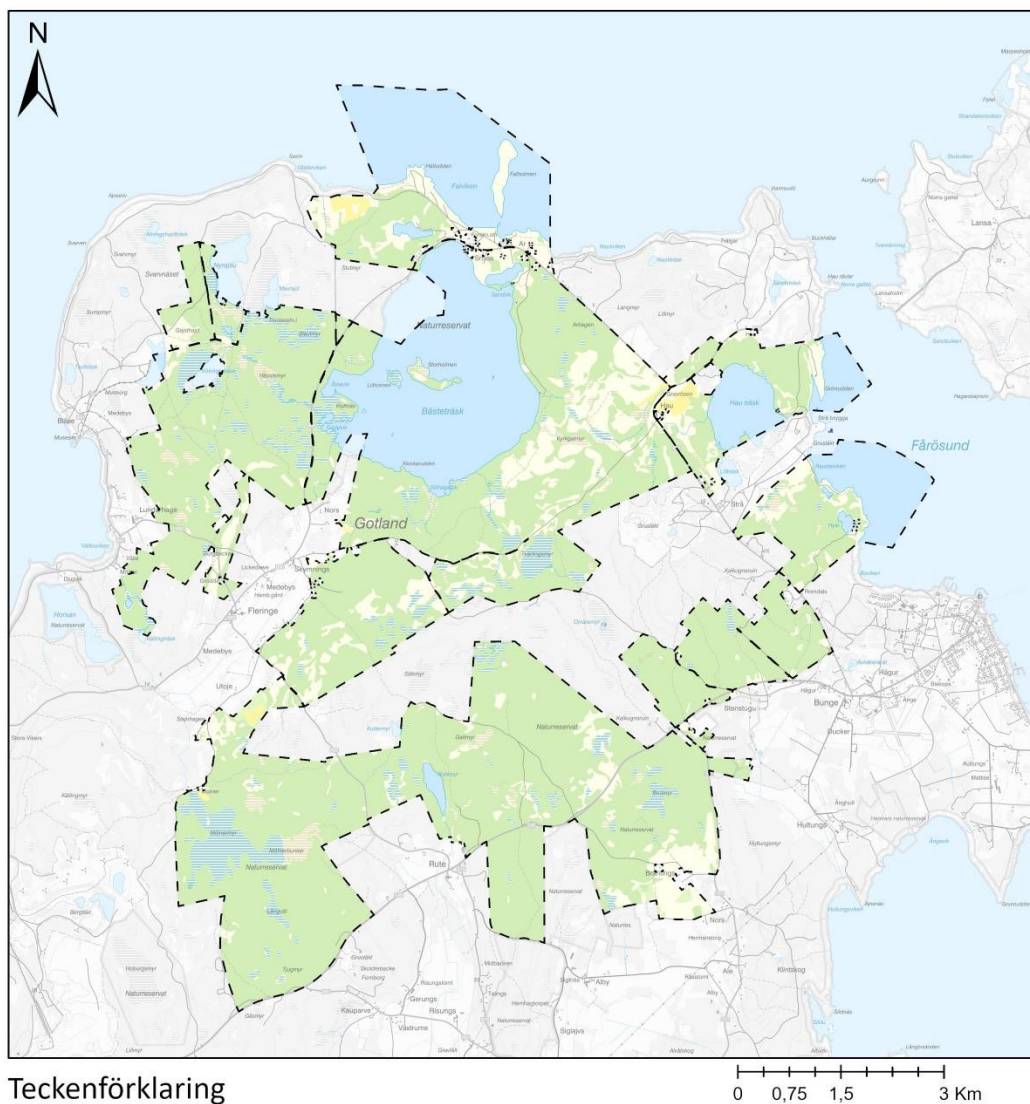

Fig. 1. Översiktskarta. © Länsstyrelsen Gotland och Lantmäteriet Geodatasamverkan.

2.7 Nationalparkens syfte

Att skydda ett mark- eller vattenområde som nationalpark syftar enligt miljöbalken till att ”bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick”¹⁷. När regeringen, efter riksdagens medgivande, beslutar att bilda en ny nationalpark kompletteras nationalparksförordningen (1987:938) med en mening som utgör den nya nationalparkens syfte. Den nya nationalparken föreslås bildas med följande syfte:

Bevara ett unikt mosaiklandskap på kalkberggrund med dess hållmarker, alvarmarker, våtmarker, sötvattensmiljöer, skogar och grunda havsmiljöer, samt områdets upplevelsevärden i väsentligen oförändrat skick.

Nationalparkens syfte föreslås uppnås genom att:

- inte tillåta exploatering av eller skadegörelse på mark och vegetation,
- förhindra störning av djur och av upplevelsevärden,
- genomföra ändamålsenlig skötsel för att bevara och utveckla områdets naturvärden,
- genomföra lämpliga åtgärder för att underlätta allmänhetens tillgång till nationalparkens upplevelsevärden.

De två första punkterna ovan uppnås i första hand genom nationalparkens föreskrifter och andra regleringar, medan de två sista punkterna främst uppnås genom nationalparkens skötsel.

2.8 Natur- och upplevelsevärden i nationalparken

Prioriterade natur- och upplevelsevärden har tagits fram för den föreslagna nationalparken. De representerar tillsammans det som nationalparken ska bevara och är ett stöd för att fokusera arbetet med att uppfylla nationalparkens syfte. Prioriterade natur- och upplevelsevärden, övergripande mål och negativa påverkansfaktorer ger tillsammans stöd till att identifiera behov av föreskrifter, val av skötselåtgärder, samt insatser kring naturvägledning och anläggningar för besökare.

2.8.1 Prioriterade naturvärden

Följande sex naturvärden har valts ut som prioriterade för den föreslagna nationalparken. Naturvärdena representerar tillsammans de ekosystem, livsmiljöer och/eller arter som nationalparken ska bevara.

¹⁷ 7 kap. 2 § miljöbalken (1998:808).

SKOGAR

Skogarna utgörs främst av talldominerade barrskogar, med ett stort inslag av gamla träd och ofta en lång trädkontinuitet. Skogarna har ofta präglats av bete, plockhuggning eller av naturlig störning.

GRÄSMARKER

Det finns en stor mångfald av gräsmarker i området: Från torra till fuktiga, öppna marker. Från alvarens växtsamhällen på tunt jordtäckte till mer örtrika habitat. Gemensamt för gräsmarkerna är att de ofta är präglade av hävd i form av lång kontinuitet av bete.

SJÖAR OCH VATTENDRAG

Sjöarna har ett relativt näringsfattigt och klart vatten med vegetation som domineras av kransalger. Vattendragen är små med naturliga vattenståndsvariationer och är ofta helt torrlagda sommartid.

KUST OCH HAVSMILJÖER

Havsstränderna hyser en vegetation som är anpassad till och formad av havets påverkan och ibland även av hävd. Områdets havsmiljöer hyser en mångfald av miljöer: Från mjuka till hårda havsbottnar med revbildningar, algsamhällen och musselbankar.

VÅTMARKER

Det finns ett brett spektrum av olika våtmarker i området: Från små rika källmiljöer med en speciell flora och fauna ofta beroende av hävd, till stora vidsträckta myrar, där halvgräset ag dominerar.

HÄLLMARKER

Hällmarkerna hyser blottade berghällar, ibland även med sprickor i berget, som är tydligt vidgade av karstprocesser. Hällmarkernas jordar är tunna eller obefintliga med lågvuxen vegetation som tål både torka och översvämning, där mossor och lavar ofta dominerar.

2.8.2 Prioriterade upplevelsevärden

Den föreslagna nationalparken erbjuder många olika möjligheter till fina upplevelser. Upplevelsevärdena tar avstamp i naturvärdena och representerar tillsammans de möjligheter till upplevelser som nationalparken ska erbjuda. Följande sju prioriterade upplevelsevärden har valts ut för nationalparken. De prioriterade upplevelsevärdena ska förstärkas genom naturvägledning, information och service som möjliggör berikande upplevelser för besökare.

MOSAIKLANDSKAPET

Olika naturtyper avlöser varandra och bildar tillsammans ett mosaiklandskap. Naturens variationsrikedom och den biologiska mångfalden kan upplevas på relativt korta sträckor eller inom små geografiska områden. Det omväxlande landskapet väcker nyfikenhet och bidrar till en ökad kunskap och djupare förståelse för områdets natur och dess värden.

HÄLLMARKERNA

Kala berghällar, ibland med karstsprickor och sparsamt växande vegetation, utgör spännande landskapselement. Som ett stengolv skapat av naturen. Hällmarkerna väcker nyfikenhet om hur dessa har skapats, hur den gotländska berggrunden är uppbyggd och hur växter och djur kan överleva i den karga miljön.

HAVET

De vidsträckta havshorisonterna och vågornas svall skapar en känsla av lugn och frihet eller av dramatik och kontakt med naturens vilda krafter. Grunda vatten väcker nyfikenhet för det fascinerande undervattenslandskapet där sprickdalar, plana bottenar, branta pallkanter, blåmusselbankar och vegetation avlöser varandra. Havet erbjuder spännande upplevelser både över och under ytan.

VATTNETS VÄG GENOM LANDSKAPET

Vattnets färd genom landskapet börjar med nederbörden som faller och letar sig ner i jorden och berget, bildar våtmarker och grundvatten, för att sedan rinna vidare i bäckar och så småningom mynna ut i träsket och slutligen nå havet. Träskens turkosgröna färg, tillsammans med de gamla nedhängande tallarna, ger intrycket av en exotisk miljö. Att kunna följa vattnets väg genom landskapet bidrar till förståelse för vattnets sårbarhet och dess betydelse för naturen och människan.

TIDSPERSPEKTIV I NATUREN

Naturens cykler sträcker sig över långa tidsperioder. Bildandet av den sedimentära berggrunden, tiden mellan istid och nutid, naturens olika successioner, trädens åldrar och skogsbränders kraft och inverkan. Olika geologiska och biologiska fenomen bidrar till förståelse för de processer som skapat och format området och ger perspektiv på hur kort tid som människan funnits och verkat på jorden.

MÄNNISKAN OCH LANDSKAPET

Landskapet bär tydliga spår och andra lämningar från människans verksamhet genom tusentals år. Dessa spår och lämningar ger förutsättningar för en djupare förståelse för hur länge människor har bott och verkat i området och hur vårt nyttjande av naturen formar landskapet och bidrar till den biologiska mångfalden.

LUGNET I NATUREN

Naturen erbjuder möjlighet till lugn, där ensamhet, naturliga ljud, rogivande utsikter att vila blicken på och avsaknad av ljusföroreningar ger möjlighet till återhämtning och att få känna sig som en del av naturen. En möjlighet att få vara bortkopplad från vardagens ständiga ström av intryck.

2.8.3 Övergripande mål

Följande övergripande mål föreslås för nationalparkens prioriterade natur- och upplevelsevärden:

- De naturtyper och arter som omfattas av de prioriterade naturvärdena ska ha en gynnsam bevarandestatus.
- De prioriterade upplevelsevärdena ska förstärkas genom naturvägledning, information och service som möjliggör berikande upplevelser för besökare.

2.8.4 Negativa påverkansfaktorer

För de prioriterade natur- och upplevelsevärdena har negativa påverkansfaktorer identifierats. Dessa utgör viktiga utgångspunkter för den föreslagna nationalparkens föreskrifter och skötselplan.

BRIST PÅ HÄVD

Minskad eller upphörd hävd kan leda till igenväxning och förändring av artsammansättning eller förlust av livsmiljöer och arter, vilka har anpassats och formats av en lång kontinuitet av hävd. Igenväxning kan även bidra negativt till människors upplevelse av naturen.

TERRÄNGKÖRNING

Terrängkörning kan innebära att mark och vegetation skadas genom slitage. Körspår och körsador i friska och blöta marker kan påverka hydrologin negativt. Även på torrare mark och i vattenmiljöer kan livsmiljön för växter och djur förändras. Terrängkörning kan dessutom ha en negativ påverkan på människors upplevelse av naturen, som till exempel försämrat intryck av ostörd natur.

FRÄMMANDE ARTER

Främmande arter riskerar att konkurrera ut inhemska arter eller sprida smitta. Ekologiska funktioner och artsammansättning kan förändras och naturvärden riskerar att gå förlorade i snabb takt.

SKOGSBRUK

Skogsbruksåtgärder riskerar att skada eller förstöra livsmiljöer, bryta skoglig kontinuitet, fragmentera skogen och påverka arters möjlighet att sprida sig.

UPPLAG OCH NEDSKRÄPNING

Upplag och nedskräpning kan ha en fysisk påverkan på livsmiljöer. Beroende av innehåll kan till exempel näringstillförsel till omkringliggande mark missgynna konkurrenssvag flora. Upplag och nedskräpning kan även medföra negativ påverkan på människors upplevelse av naturen.

EXPLOATERING

Exploatering genom till exempel uppförande av bebyggelse eller anläggande av vägar kan bidra till förlust av livsmiljöer, fragmentering och även påverka på hydrologin i landskapet. Olika former av exploatering kan även medföra negativ påverkan på människors upplevelse av naturen, som till exempel försämrat intryck av ostörd natur.

UTSLÄPP OCH FÖRORENINGAR

Utsläpp och föroreningar kan medföra tillförsel av näringsämnen och miljögifter och påverka många organismer negativt och riskera att förändra artsammansättning och livsmiljöer.

UPPGRÄVNING OCH INSAMLING

Uppgrävning och insamling av arter riskerar att påverka, särskilt känsliga arter, möjligheter att upprätthålla stabila och livskraftiga populationer.

FISKE

Ett för omfattande fiske eller fiske på fel plats eller tidpunkt riskerar att påverka, särskilt känsliga arter, möjligheter att upprätthålla stabila och livskraftiga populationer.

VATTENREGLERING

Vattenreglering riskerar att negativt påverka hydrologin i landskapet.

JORDBRUK

Det finns risker med djurhållning i betesmarker, exempelvis kan stödutfodring bidra till näringstillförsel som påverkar floran negativt.

BÅTTRAFIK

Båtar och andra vattenfarkoster kan störa exempelvis fågellivet och bidra till buller under vattenytan som påverkar ljudkänsliga organismer. Båtar kan även bidra till grumling som kan påverka bottenarna och ljusförhållandena i vattnet och därmed vegetationen. Båttrafik kan dessutom ha en negativ påverkan på människors upplevelse av naturen.

STÖRANDE LJUD OCH LJUS

Djurlivet kan störas, särskilt under känsliga perioder av året. Störande ljud och ljus kan även ha en negativ påverkan på människors upplevelse av naturen.

3. Förvaltning av nationalparken

I detta kapitel presenteras inriktningen för den föreslagna nationalparkens förvaltning. Nationalparken ska förvaltas så att syftet med skyddet uppnås. Det föreslås ske genom att exploatering och skadegörelse av mark och vatten inte tillåts samt att störning för djurlivet och besökare förhindras. Detta uppnås i första hand genom att föreskrifter införs för nationalparken.

Vidare föreslås att syftet med den föreslagna nationalparken uppnås genom ändamålsenlig skötsel så att områdets naturvärden bevaras och utvecklas, samt att lämpliga åtgärder genomförs så att allmänheten får tillgång till nationalparkens upplevelsevärden. Detta uppnås främst genom skötsel av nationalparken. Förslag till föreskrifter och skötselplan för nationalparken var under våren 2025 på remiss.

En viktig utgångspunkt är att förvaltningen av den föreslagna nationalparken ska vara adaptiv. Med adaptiv förvaltning menas ett systematiskt arbetssätt som följer en process som upprepas. Där åtgärder planeras och genomförs, därefter följs upp och analyseras för att kontrollera om åtgärderna leder till de resultat och effekter som förväntas, för att syftet med skyddet och satta mål ska kunna uppnås.

Planerade åtgärder justeras utifrån utfallet av uppföljningen och processen börjar om. Adaptiv förvaltning är ett effektivt arbetssätt då det innebär att förvaltningen löpande kan anpassas till nya förhållanden och ny kunskap.

Ett förändrat klimat kommer sannolikt att påverka naturmiljön i området samt anläggningar och anordningar. Det kommer vara viktigt att förvaltningen inbegriper ett arbete med att klimatanpassa nationalparken¹⁸.

3.1 Förvaltare av nationalparken

Länsstyrelsen i Gotlands län föreslås vara förvaltare av nationalparken.

3.2 Regler i nationalparken

Det behövs regler för att uppnå nationalparkens syfte, det vill säga för att bevara nationalparkens prioriterade natur- och upplevelsevärden. Nationalparkens syfte kommer utöver nationalparksföreskrifter även att tillgodoses genom tillämpning av annan miljölagstiftning, lokala trafikföreskrifter samt sektorslagstiftning för fiske och sjöfart.

¹⁸ Klimatanpassning innebär åtgärder för att anpassa samhället till de klimatförändringar vi redan märker av idag och de som vi inte kan förhindra i framtiden.

3.2.1 Nationalparkens föreskrifter

När regeringen har bildat en nationalpark beslutar Naturvårdsverket om de föreskrifter som ska gälla för nationalparken. Föreskrifterna om nationalparker är indelade i föreskrifter för markägaren (staten) och andra rättighetshavare samt föreskrifter för allmänheten.

Föreskrifter om nationalparken ska reglera det som är nödvändigt för att uppnå nationalparkens syfte utan att vara mer långtgående än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses. En utgångspunkt för nationalparkens föreskrifter är att aktiviteter som idag får bedrivas i området så långt som möjligt även kommer att vara tillåtna i framtiden. Detta innebär konkret att det i nationalparken till exempel föreslås vara tillåtet att:

- övernatta med tält eller liknande enstaka nätter, förutom i två mindre områden som utgörs av ängen med känslig flora som bedöms kunna påverkas negativt av tältning,
- plocka bär, svampar och blommor som inte är fridlysta,
- jaga i huvuddelen av nationalparken under tiden 16 augusti – 15 juni,
- cykla och rida.

Vissa aktiviteter kan, åtminstone i viss mån, genomföras utan att äventyra nationalparkens värden, men det kan finnas behov att ställa krav på till exempel utformning, tidpunkt eller lämplig plats. För sådana aktiviteter föreslås att tillståndskrav införs. Exempel på sådana aktiviteter är sätta upp skylt, att tälta på samma plats mer än två dygn och att genomföra arrangemang med fler än 100 deltagare.

Föreskrifterna om nationalparken kommer att förbjuda ett antal aktiviteter som riskerar att skada områdets natur- och upplevelsevärden. Detta innebär att det i nationalparken till exempel föreslås vara förbjudet att:

- utföra åtgärder som skadar mark eller vatten, till exempel att gräva, schakta, borra, spränga, uppföra byggnader eller andra anläggningar,
- utföra åtgärder som har en negativ påverkan på hydrologin, som till exempel att dika eller dikesrensa,
- avverka eller på annat sätt skada levande eller döda träd eller buskar,
- utföra åtgärder som kan skada flora eller fauna, till exempel att plantera in växter, djur eller andra organismer,
- ta med okopplad hund under tiden 1 mars–20 augusti för att förhindra störning av vilt som har ungar,
- köra eller parkera motordrivet fordon, husvagn, släpvagn eller liknande i terrängen, för att inte orsaka slitage på naturmiljön.

Verksamhet som sker i nationalparken med stöd av särskild rätt, som till exempel underhåll av ledningar och vägar eller vattentäkt, föreslås undantas från de aktuella förbuden i nationalparkens föreskrifter och därmed fortsätta att vara tillåtna. Föreskrifterna kommer inte hindra möjligheten till upplåtelser av till exempel tamdjursbete och jakt. Föreskrifterna kommer inte heller att hindra förvaltaren att genomföra naturvårdande skötsel och åtgärder för tillgängliggörandet av området för besökare i enlighet med skötselplanen. Det kommer också att vara möjligt att

vidta nödvändiga åtgärder vid insatser av Polismyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen, sjukvården eller räddningstjänsten samt för vissa verksamheter kopplade till myndigheter inom totalförsvarets militära del eller mellanstatliga organisationer inom ramen för Sveriges militära samarbeten.

3.2.2 Andra regleringar

Det finns andra regler än nationalparksföreskrifter som är relevanta för bevarandet av områdets värden. En stor del av den föreslagna nationalparken ingår i Natura 2000-områdena Bästeträsk och Mölnernmyr. Tillstånd krävs enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön inom Natura 2000-områdena. Exempel på andra regelverk som har betydelse för bevarandet av nationalparkens natur- och upplevelsevärden är kulturmiljölagen, som bland annat anger att fornlämningar är skyddade, terrängkörningslagen och vattenskyddsföreskrifter för ytvattentäkten Bästeträsk. Fiskerilagstiftningen¹⁹ är ett annat exempel, som bland annat reglerar vem som har rätt att fiska, vilka arter som var och när får fiskas samt vilka fiskemetoder som får användas. Ytterligare exempel på andra relevanta regelverk är strandskyddsbestämmelser enligt 7 kap. miljöbalken, kravet på tillstånd eller anmälan för miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap. miljöbalken och kravet på tillstånd för vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken.

3.2.3 Tillsyn av nationalparken

Länsstyrelsen är den myndighet som ansvarar för den operativa tillsynen i nationalparker enligt miljöbalken²⁰. Det innebär att länsstyrelsen ska utöva tillsyn över att gällande föreskrifter inom nationalparken efterlevs av såväl allmänhet, sakägare som andra aktörer.

3.3 Skötsel av nationalparken

Nationalparken ska skötas så att syftet med nationalparken uppnås, övergripande mål för prioriterade natur- och upplevelsevärden uppnås och negativa påverkansfaktorer motverkas. Skötsel och bevarande av prioriterade naturvärden är även grund för att upplevelsevärdena bevaras och förstärks.

Nationalparkens förvaltare ansvarar för planering och för praktiska åtgärder i nationalparken. Förvaltaren ansvarar även för underhåll av byggnader och anläggningar samt för besökarinformation och naturvägledning i nationalparken.

Åtgärder kommer att planeras och genomföras i enlighet med nationalparkens skötselplan. I skötselplanen preciseras mål för nationalparkens natur- och upplevelsevärden, strategier för skötsel och hur besökare ska tas emot.

¹⁹ Fiskeriverkets föreskrifter (FIFS 2004:36) om fiske i Skagerrak, Kattegatt och Östersjön.

²⁰ Enligt miljötillsynsförordningen (2011:13).

3.3.1 Skötsel av nationalparkens naturvärden

Flera av de prioriterade naturvärdena är naturtyper som är beroende av kontinuerlig skötsel för att fortsatt ha eller uppnå en gynnsam status.

Bibehållen och återupptagen hävd är en central skötselstrategi för den föreslagna nationalparkens naturvärden. I området finns stora arealer naturtyper som är gynnade och många gånger även beroende av en kontinuerlig skötsel såsom extensivt bete eller slåtter. För dessa naturtyper är igenväxning ett hot. Detta gäller till exempel trädklädda betesmarker, rikkärr och ängen. Även alvar är en hävdgynnad naturtyp, även om igenväxningsprocessen går långsamt.

Andra exempel på viktiga skötselstrategier är att förstärka skogarnas värden med dess viktiga strukturer och naturliga processer och att upprätthålla våtmarkernas funktion och viktiga strukturer.

Förutom bete och slåtter kan det även bli aktuellt med andra skötselåtgärder såsom utglesning i träd- och buskskikt, naturvårdsbränning och hydrologiska restaureringar.

3.3.2 Arbetet med att göra nationalparken tillgänglig för besökare

För att utveckla möjligheterna för besökare att uppleva området ska nationalparken göras tillgänglig. Vårt gemensamma natur- och kulturarv ska vara tillgängligt för alla. Tillgänglighet ska genomsyra planeringen och förvaltningen av nationalparken, från de byggda delarna till den information och naturvägledning som tas fram.

Den föreslagna nationalparkens storlek, geografiska avgränsning och dess mosaikartade karaktär med många olika naturtyper medför både möjligheter och utmaningar vad gäller planeringen av anläggningar för besökare. För att kunna tillgängliggöra nationalparkens olika upplevelsevärden behövs anordningar för besökare på flera platser. Vidare är det viktigt att avlasta de områden som idag har många besökare, främst området vid badplatsen Blå lagunen. För att sprida och fördela besökarna i området på ett ordnat sätt finns behov av flera entréer och leder som erbjuder olika möjligheter att ta sig in i och runt i nationalparken.

Anläggningarnas omfattning och nivå av service behöver anpassas till den förväntade mängden besökare. Om mängden besökare i nationalparken blir högre eller lägre än den förväntade kan förvaltaren behöva förändra anläggningar och anordningar, exempelvis anpassa antalet entréer eller dass. En viktig utgångspunkt är att platser där anläggningar för besökare redan finns idag ska nyttjas i möjligaste mån, tas omhand och struktureras upp. Utifrån besöksutvecklingen kan tillgänglighet och servicenivå även behöva utvecklas på sikt.

Två busshållplatser längsmed den relativt vältrafikerade busslinjen mellan Visby och Fårösund ligger i direkt anslutning till den föreslagna nationalparken. Det är därmed möjligt att ta sig med kollektivtrafik (buss) till området, vilket ger förutsättningar för att göra nationalparken tillgänglig för fler grupper av besökare och till att minska nationalparkens indirekta klimatpåverkan.

ENTRÉER

En nationalparksentré är en plats dit besökaren lätt kan hitta och ha som utgångspunkt för sitt besök i nationalparken. Entréerna ska förstärka besökarens upplevelse genom att tillgängliggöra naturvägledning, kunskap och service. Eftersom nationalparken har höga natur- och kulturvärden behöver hänsyn tas till den känsliga miljön vid utformning och placering av entréplatserna. Planeringen av entréerna till nationalparken utgår från Naturvårdsverkets riktlinjer för entréer i Sveriges nationalparker²¹.

Det kommer att finnas entréplatser med endast grundläggande funktioner som parkering och information och det kommer också att finnas entréplatser med högre servicenivå som till exempel inkluderar väl markerade vandringsleder, naturvägledning och dars. Nationalparksprojektet planerar för nio entréplatser.

Vid Ar inklusive Blå lagunen ska naturreservatet Bästeträsks befintliga platser för parkering och anläggningar nyttjas, omhändertas och struktureras upp. Målet är att där få till ett sammanhållet entréområde som kan fylla olika behov under olika delar av året och där besökare kanaliseras på ett genomtänkt sätt.

LEDER

Utgångspunkterna för planeringen av leder är att förbättra förutsättningarna för besökare att kunna ta del av nationalparkens alla upplevelsevärden samt att knyta ihop de olika entréplatserna med varandra. Nätverket av leder kan på sikt komma att anpassas till förändringar i besöksmönster.

NATURVÄGLEDNING OCH BESÖKARINFORMATION

Naturvägledning är sådan information som syftar till att förmedla både känsla och förståelse för landskapet och dess värden, och är en viktig del i förvaltningen av nationalparken. Information om nationalparken behövs både före och under besöket. Naturvägledning och besökarinformation har stor betydelse för att förmedla kunskap om och bidra till förståelse för nationalparkens värden. Information om området kommer även att finnas på platser utanför nationalparken.

Ett huvudtema och fem underteman har formulerats för naturvägledningen i nationalparken. Temana är tänkta att beskriva områdets natur- och upplevelsevärden och kan användas vid exempelvis framtagandet av skyltar.

Följande huvudtema har formulerats för nationalparken:

I Bästeträsks nationalpark kan du uppleva den gotländska naturen. Kalkberggrunden är en av förutsättningarna för de höga naturvärden som finns här. Naturens krafter med vattnets rörelse och den mångsysslande människan har tillsammans format landskapet. Genom nationalparken bevaras området för framtiden och du som vistas i parken har en viktig roll.

Huvudtemat fördjupas mer i detalj genom underteman om vatten, människan och landskapet, geologi, mosaiklandskapet och hänsyn till naturen.

²¹ Naturvårdsverket, 2015. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Rapport 6656.

3.4 Delaktighet i förvaltningen

Lokala och regionala aktörer bör ges möjlighet att vara delaktiga i förvaltningen av nationalparken, till exempel genom att förvaltaren inrättar ett skötselråd eller liknande för nationalparken där aktuella frågor tas upp. Genom att involvera olika aktörer i förvaltningen skapas förutsättningar för fler att bidra med kunskap, att ge nationalparksförvaltaren bättre förståelse för olika aktörers perspektiv och bidrar till att aktörerna får större kunskap om och förståelse för förvaltningens förutsättningar. Syftet med delaktigheten är att kunskap tas tillvara och att förvaltningen blir mer adaptiv.

Förvaltaren kommer att erbjuda aktörsutbildningar till företag och föreningar som verkar inom och i anslutning till nationalparken. Utbildningarna syftar till att stärka kunskapen om nationalparken, dess värden och förutsättningar och hur man kan förmedla det till nationalparkens besökare. Utbildningen syftar även till att främja en god dialog och samverkan mellan aktörer och nationalparksförvaltningen. Aktörerna kan efter genomförd utbildning få använda guldstjärnan, symbolen för Sveriges nationalparker, i sin verksamhet.

4. Konsekvenser

Detta avsnitt beskriver konsekvenserna av att bilda den föreslagna nationalparken. En särskild konsekvensbeskrivning för nationalparkens föreskrifter har tagits fram och remitterats med förslaget till föreskrifter.^{22 23}

Naturvårdsverket har genomfört en undersökning för att bedöma om planerad skötsel av nationalparken kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.^{24 25} Naturvårdsverket bedömer att genomförandet av åtgärder enligt den föreslagna skötselplanen för Båsteträsk nationalpark inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan.

4.1 Vad ska förslaget uppnå?

Naturvårdsverkets avsikt med förslaget är att regeringen beslutar att bilda en ny nationalpark. En nationalpark bildas i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.²⁶ Sveriges nationalparker ska tillsammans representera de svenska landskapstyperna och erbjuda berikande upplevelser för alla i värdefull natur. Nationalparkerna ska bidra till att Sverige når nationella mål och internationella åtaganden om bevarande av biologisk mångfald, vara en resurs för friluftslivet samt främja naturturism. Sveriges nationalparker lockar många människor till naturupplevelser och får stor uppmärksamhet nationellt och internationellt. En nationalpark förväntas därigenom bidra till besöksnäring och lokal utveckling. Sammantaget förväntas nationalparker ge uppmärksamhet och vara en tillgång för trakten, kommunen, länet och Sverige.^{27 28}

Den föreslagna nationalparken bidrar till att bevara natur som har pekats ut nationellt för att prioriteras för formellt skydd (Nationell strategi för formellt skydd av skog²⁹, Myrskyddsplan för Sverige³⁰, Nationell strategi för skydd av sjö- och

²² Naturvårdsverket, 2025. Förslag till föreskrifter och skötselplan för Båsteträsk nationalpark. Remiss. Ärendenummer NV-02823-19.

²³ I enlighet med förordning (2024:183) om konsekvensutredningar.

²⁴ Naturvårdsverket, 2025. Undersökning som underlag för beslut om miljöbedömning. Undersökning. Ärendenummer NV-02823-19.

²⁵ I enlighet med 6 kap. 4 § miljöbalken (1998:808).

²⁶ 7 kap. 2 § miljöbalken (1998:808).

²⁷ Naturvårdsverket, 2008. Nationalparksplan för Sverige. Långsiktig plan.

²⁸ Regeringen, 2022. Uppdrag att öka takten i arbetet med nya nationalparker och främja naturturism i nationalparker och andra formellt skyddade områden. M2022/1239.

²⁹ Naturvårdsverket, 2024. Nationell strategi för formellt skydd av skog. Rapport 7168.

³⁰ Naturvårdsverket, 2007. Myrskyddsplan för Sverige. Rapport 5667.

vattendragsmiljöer med höga natur- och kulturvärden³¹, Nationalparksplan för Sverige³²). Skyddet av området kommer att bidra till att uppnå Sveriges nationella miljömål³³.

Den föreslagna nationalparken kommer att bidra till att natur som pekats ut inom EU får ett formellt skydd (arter och naturtyper som listas i art- och habitatdirektivet samt stora delar av Natura 2000-områdena Bästeträsk och Mölnernmyr).

Nationalparken kommer att bidra till efterlevnaden av Sveriges åtaganden enligt art- och habitatdirektivet samt till uppfyllandet av 16 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.³⁴ Den skyddade arealen kommer att ingå i Sveriges åtagande inom EU:s strategi om biologisk mångfald genom att bidra till att nå målet om att skydda 30 % av EU:s land- och havsområden till 2030.

Om en nationalpark inte skulle bildas får områdets unika naturmiljöer inte ett enhetligt långsiktigt och ändamålsenligt skydd och det etableras inte heller förbättrade möjligheter för besökare att uppleva området. Därmed uppnås inte heller de förbättrade förutsättningar för naturturism och lokal utveckling som ett nationalparksskydd medför.

4.1.1 Förutsättningar

Idag finns det 31 nationalparker i Sverige. Ingen av dessa nationalparker representerar Ölands och Gotlands natur med sitt typiska slättlandskap med land- och vattenmiljöer på kalkstensberggrund.

Det är ovanligt med naturområden med kvaliteter som motsvarar de krav som ställs på nationalparker. Det aktuella området på norra Gotland är ett sådant naturområde. Området har mycket höga kvaliteter som till stor del oexploaterat och biologiskt värdefullt landskap. Det har genom sin storlek och geografiska belägenhet också goda förutsättningar att ta emot besökare.

För nationalparker ställs krav på statligt ägande. Mark och enskilt vatten inom området för den föreslagna nationalparken ägs av staten genom Naturvårdsverket.

³¹ Havs- och vattenmyndigheten, 2022. Nationell strategi för skydd av sjö- och vattendragsmiljöer med höga natur- och kulturvärden. Rapport 2021:21.

³² Naturvårdsverket, 2008. Nationalparksplan för Sverige. Långsiktig plan.

³³ I första hand miljökvalitetsmålen Ett rikt odlingslandskap, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar, Hav i balans samt levande kust och skärgård samt Ett rikt växt- och djurliv.

³⁴ Enligt 16 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. ska myndigheter prioritera skyddsarbetet för bland annat Natura 2000-områden.

4.2 Konsekvenser av förslaget

4.2.1 Hushållning med mark och vatten

Områden som är av riksintresse ska enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada deras värden eller möjligheterna att använda dem för utpekad intresse.

Huvuddelen av den planerade nationalparken ligger inom ett område som är utpekad som riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken³⁵. Merparten av nationalparkens område är även utpekad som riksintresse för friluftsliv enligt 3 kap. 6 § miljöbalken³⁶. Nationalparken berör även delar av två områden som är utpekade som riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.³⁷ Naturvårdsverket bedömer att förslaget att skydda området som nationalpark är förenligt med ovan redovisade riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken.

Den föreslagna nationalparken angränsar till ett område som är utpekad som riksintresse för kommunikationer (sjöfart) enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Naturvårdsverket bedömer att riksintresset inte påverkas av förslaget till nationalpark. Se även avsnitt 4.2.5 *Transporter*.

En mindre del av den föreslagna nationalparken (cirka 40 hektar) är utpekad som påverkansområde för riksintresse för totalförsvarets militära del enligt 3 kap. 9 § miljöbalken. Naturvårdsverket bedömer att förslaget till nationalpark är förenligt med totalförsvarets intresseutpekande. Se även avsnitt 4.2.7 *Totalförsvaret*.

Förslaget till nationalpark angränsar till områden som är utpekade som riksintresse för värdefulla ämnen eller material enligt 3 kap. 7 § miljöbalken³⁸.

Naturvårdsverket bedömer att bildandet av en nationalpark på norra Gotland inte inskränker områden av riksintresse för värdefulla ämnen och material som finns utpekade i närheten av nationalparken. Riksintresseavvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken mellan oförenliga riksintressen bedöms därför inte behöva göras. Bildandet av Bästeträsk nationalpark bedöms inte innebära några förändrade rättsliga förutsättningar för möjligheten att bedriva kalktäkt i områden som ligger utanför nationalparkens gränser. Naturvårdsverket bedömer därmed att den nu föreslagna nationalparken är förenlig med intresseutpekandet för värdefulla ämnen eller material på angränsande fastigheter. Se även avsnitt 4.2.10 *Kalkindustri*.

Hela den föreslagna nationalparken ligger inom riksintresse för rörligt friluftsliv enligt 4 kap. 2 § miljöbalken³⁹. Kuststräckan som ingår i nationalparken är utpekad som riksintresse för högexploaterad kust enligt 4 kap. 4 § miljöbalken, vilket innebär att möjligheten att etablera bland annat ny fritidsbebyggelse är begränsad.

³⁵ Riksintresseområdena Bästeträsk med omgivningar och Bräntings.

³⁶ Riksintresseområdet Bästeträsk med omnejd.

³⁷ Riksintresseområdena Hau och Fleringebygden.

³⁸ Riksintresseområdena Stucks, Rute och Fleringe (samtliga kalksten).

³⁹ Riksintresseområdet Gotland.

⁴⁰ Vidare ligger ca 75 % av den föreslagna nationalparken inom Natura 2000, som utgör riksintresse enligt 4 kap. 8 § miljöbalken.⁴¹ Naturvårdsverket bedömer att förslaget att skydda området som nationalpark är förenligt med ovan redovisade riksintressen enligt 4 kap. miljöbalken.

Region Gotland har i februari 2025 beslutat om en ny översiktsplan för Gotland. I översiktsplanen redovisas det förslag till nationalpark som Naturvårdsverket remitterade under våren 2024 och det konstateras att Region Gotland 2019 ställt sig positiv till att det bildas en nationalpark i området.⁴² I översiktsplanen konstateras även att regionen 2024 tillstyrkt det remitterade nationalparksförslaget, som bedöms vara förenligt med översiktsplanens föreslagna utvecklingsinriktning för natur och friluftsliv. Naturvårdsverket bedömer därmed att den föreslagna nationalparken har stöd i Region Gotlands översiktsplan.

Sammantaget bedömer Naturvårdsverket att den föreslagna nationalparken är förenlig med en ur allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurserna samt med för området gällande kommunala planer.

4.2.2 Skydd av natur- och upplevelsevärden

Den planerade nationalparken kommer att skydda flera olika naturtyper och uppta en sammanlagd yta på ca 6 800 ha.

Cirka 82 % av den föreslagna nationalparkens areal är idag skyddad genom antingen Natura 2000, naturreservat, naturvårdsområde eller biotopskydd. Cirka 77 % omfattas av Natura 2000.

Cirka 42 % av den föreslagna nationalparken är idag formellt skyddad som naturreservat, naturvårdsområde eller biotopskydd. Genom att bilda en nationalpark ges de områden som idag är formellt skyddade ett starkare, mer enhetligt och mer ändamålsenligt skydd. Nationalparkens föreskrifter och skötselplan förbättrar förutsättningarna för att bevara områdets natur- och upplevelsevärden samt för möjligheten att uppleva området. Nationalparkens stora areal ger goda förutsättningar att bevara områdets natur- och upplevelsevärden.

Cirka 41 % av den föreslagna nationalparken ingår idag i ett av de två Natura 2000-områdena Bästeträsk och Mölnernmyr men saknar formellt skydd i övrigt. Natura 2000-områden ska prioriteras i arbetet med formellt områdesskydd.⁴³ Att dessa områden blir nationalpark stärker skyddet av de aktuella områdenas natur- och upplevelsevärden.

⁴⁰ Riksintresseområdet Gotlands kust samt Fårö, Östergarn och Sudret.

⁴¹ Områdena Bästeträsk och Mölnernmyr.

⁴² Region Gotland, 2025. Översiktsplan Vårt Gotland 2040. Antagandedokument. Diarienummer 2024/284. Samt Nationalpark Bästeträsk RS 2018/1262, regionstyrelsens beslut § 52/2019.

⁴³ 16 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Cirka 18 % av den föreslagna nationalparkens areal saknar idag skydd, vare sig som Natura 2000 eller som naturreservat. Dessa områdens natur- och upplevelsevärden får tack vare nationalparken ett långsiktigt skydd.

Naturreservaten Bräntings haid och Bräntings kommer att upphävas i sin helhet som en följd av att områdena kommer ingå i nationalparken. Naturreservaten Bästeträsk, Mölnernmyr och Bluttmo-Gildarshagen kommer att ändras i sin geografiska utbredning när delar av naturreservaten blir nationalpark⁴⁴. Även Gotlandskustens naturvårdsområde kommer att ändras i sin geografiska utbredning när delar av området blir nationalpark. För att upphäva eller ändra gällande beslut om områdesskydd krävs synnerliga skäl⁴⁵. Att skyddet ersätts genom bildandet av nationalpark bedöms utgöra sådana synnerliga skäl för ändringarna i befintligt skydd.

Det är Länsstyrelsen i Gotlands län som tar beslut om upphävande och ändringar av naturreservat och naturvårdsområden. Länsstyrelsen behöver också bilda naturreservat av fastigheter som Naturvårdsverket köpt under arbetet med nationalparksprojektet, men som i nuläget inte kan ingå i nationalparken, då fastigheterna inte angränsar till Naturvårdsverkets övriga fastighetsinnehav.

Angränsande naturreservat

De delar av befintliga naturreservat som inte kommer att ingå i nationalparken på grund av att marken eller vattnet inte ägs av staten, kommer att förbli skyddade som naturreservat och gränsa till nationalparken. Länsstyrelsen kommer att genomföra en översyn av föreskrifter för och skötsel av befintliga naturreservat i anslutning till den föreslagna nationalparken. Dessa områden kommer ur naturvärdes- och upplevelsesynpunkt att vara viktiga komplement till nationalparken.

4.2.3 Vattenresurser

En hållbar vattenresursförvaltning är en förutsättning för att säkerställa samhällets och naturens samlade vattenbehov i ett föränderligt klimat. På Gotland råder återkommande vattenbrist på grund av hydrogeologiska förutsättningar, klimatförändringar och människans påverkan på vatten och landskap. Sötvatten behöver därför bibehållas på land så länge som möjligt och återanvändas i större utsträckning.⁴⁶ Området för den föreslagna nationalparken hyser tre av de sju naturtyper som SGU har pekat ut som särskilt känsliga för förändringar i grundvattennivå och grundvattenutströmning.⁴⁷ Det gäller de i art- och habitatdirektivet listade naturtyperna agkärr, rikkärr samt kalktuffkällor.

⁴⁴ Merparten av naturreservaten Bästeträsk och Mölnernmyr samt en mindre del av Bluttmo-Gildarshagen kommer att ingå i nationalparken.

⁴⁵ 7 kap. 7 § miljöbalken (1998:808).

⁴⁶ Region Gotland 2025. Översiktsplan Vårt Gotland 2040. s. 86.

⁴⁷ Sveriges geologiska undersökning. Vattenförvaltning av grundvatten. Grundvattenberoende terrestra ekosystem. Vägledning. <https://www.sgu.se/anvandarstod-for-geologiska-fragor/vattenforvaltning-av-grundvatten/fordjupning-grundvattenberoende-ekosystem/grundvattenberoende-terrestra-ekosystem/>

Naturvårdsverket bedömer att den föreslagna nationalparken bidrar till skyddet av både grund- och ytvattenresurserna i området och förbättrar förutsättningarna för en hållbar vattenresursförvaltning. Se även avsnittet om vattenförsörjning i kapitel 4.2.13.

4.2.4 Kulturmiljö

Naturvårdsverket bedömer att den föreslagna nationalparken förbättrar förutsättningarna för att bevara och tillgängliggöra kulturmiljöer och andra kulturhistoriska värden i området. Den föreslagna nationalparkens föreskrifter ska förhindra exploatering av området, vilket även bedöms bidra till bevarandet av värdefulla kulturmiljöer i området. Den planerade skötseln av hävdberoende naturtyper bevarar områdets biologiska kulturarv, och därmed en del av kulturmiljön.

Ett av nationalparkens prioriterade upplevelsevärden är ”människan och landskapet”. Upplevelsevärdet uppmärksammar att landskapet är präglad av och bär spår och lämningar från människors verksamhet under tusentals år. Upplevelsevärdet förväntas kunna bidra till en ökad förståelse hos besökare för hur länge människor bott och verkat i området, och hur människans nyttjande av naturen formar landskapet och bidrar till den biologiska mångfalden.

4.2.5 Transporter

Förslaget till nationalpark berör vägtrafik och sjöfart främst genom att nationalparken överlappar med eller angränsar till allmänna vägar och farleder.

Vägtrafik

Inom den föreslagna nationalparken ligger en del av väg 148, som är primär länsväg, samt även delar av länsvägarna 692, 693 och 690. Förslaget till nationalparksföreskrifter innebär inga inskränkningar i möjligheten att framföra motorfordon på allmänna vägar eller inskränkningar i möjligheten för rättighetshavare att underhålla befintliga vägar. Naturvårdsverket avser att se över förslaget till nationalparksföreskrifter för att säkerställa att de inte hindrar möjligheten att förstärka eller bredda befintliga allmänna vägar i området. Naturvårdsverket bedömer därför att förslaget till nationalpark inte innebär försämrade förutsättningar för vägtrafik.

Sjöfart

Förslaget till nationalpark gränsar till de allmänna farlederna Norra Gattet (nr. 385) och Södra Gattet (nr. 386), den senare är utpekad som riksintresse för kommunikationer (sjöfart) enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Förslaget till nationalparksföreskrifter innebär inga inskränkningar i rätten att framföra fartyg på dessa farleder. Förslaget till nationalparksföreskrifter innebär inte heller några inskränkningar i möjligheten att:

- underhålla, flytta eller dra in sjösäkerhetsanordningar,
- underhålla eller dra in sjövägmärken, eller

- etablera tillfälliga sjösäkerhetsanordningar i samband med en akut händelse.

Naturvårdsverket avser att be länsstyrelsen att med stöd av sjötrafikförordningen besluta att det i havet inom 100 meter från land inte är tillåtet att köra motordrivet fartyg snabbare än 5 knop. Detta förbud bedöms inte påverka sjöfart på allmänna farleder.

Naturvårdsverket har efter dialog med Sjöfartsverket justerat gränsen för förslaget till nationalpark.

Sammantaget bedömer Naturvårdsverket att förslaget till nationalpark inte innebär försämrade förutsättningar för sjöfart.

4.2.6 Energiförsörjning

Ett av Sveriges klimatmål är att 2040 ha en elproduktion som är 100 % fossilfri. Utbyggnad av förnybar elproduktion är en viktig del i arbetet för att nå detta mål. På Gotland är det i första hand utbyggd vindkraftsproduktion som är aktuell för att öka den fossilfria elproduktionen.⁴⁸ Den föreslagna nationalparken ingår inte i områden som är utpekade som riksintresse för vindbruk⁴⁹ och är inte heller utpekad som område för energiutvinning i Region Gotlands översiktsplan⁵⁰.

Energimyndigheten lämnade inga synpunkter i myndighetens yttrande över remissen av förslaget till nationalpark. Myndigheten avstyrkte förslaget till föreskrifter för nationalparken vid remissen av dessa med motiveringen att föreskrifterna förbjuder att anlägga nya vindkraftverk och elledningar i nationalparken.⁵¹ Nätägaren Gotlands Elnät AB har i företagets yttrande över förslaget till föreskrifter för nationalparken uttryckt en oro över att förslaget till föreskrifter skulle riskera att omöjliggöra eller försvåra stationsutbyggnader eller ledningsförstärkningar.

Eftersom 82 % av området för den föreslagna nationalparken redan har ett skydd genom naturreservat eller Natura 2000, vilket begränsar möjligheterna till vindkraftsetablering, eftersom området inte är utpekad för vindkraftsproduktion och det inte heller finns några kända planer på sådan produktion bedömer Naturvårdsverket att förslaget till nationalpark inte innebär försämrade förutsättningar för energiproduktion.

Vad gäller de synpunkter som Energimyndigheten och Gotlands Elnät AB har framfört angående det remitterade förslaget till föreskrifters påverkan på möjligheten att etablera nya elledningar och andra anläggningar kopplade till

⁴⁸ Se till exempel Region Gotland, 2022. Genomförandeprogrammet för klimat, energi och miljö. Ärendenummer RS 2020/725.

⁴⁹ Se Boverkets karttjänst riksintressen: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/riksintressen/>

⁵⁰ Region Gotland 2025. Översiktsplan Vårt Gotland 2040. Antagandedokument. Diarienummer 2024/284. Samt Nationalpark Båsteträsk RS 2018/1262, regionstyrelsens beslut § 52/2019.

⁵¹ Energimyndigheten, 2025. Yttrande angående Remiss av föreskrifter och skötselplan för planerad nationalpark på norra Gotland. Yttrande. Ärendenummer 2025-201355.

elnätet konstaterar Naturvårdsverket att både det nuvarande skyddet genom naturreservat och Natura 2000 och den föreslagna nationalparken påverkar möjligheten att anlägga nya elledningar och andra anläggningar. Naturvårdsverket bedömer att det trots detta kommer vara möjligt att anlägga sådana ledningar och anläggningar i nationalparken, men att områdets höga naturvärden kan påverka lokalisering och utformning. Naturvårdsverket har inlett en dialog med nätägaren för att se om nationalparksföreskrifterna behöver justeras för att säkerställa att de inte hindrar nödvändiga åtgärder för underhåll och utbyggnad av elnätet i den föreslagna nationalparken.

4.2.7 Totalförsvaret

Den geografiska avgränsningen av nationalparksförslaget och förslaget till föreskrifter om nationalparken har tagits fram i samråd med Försvarmakten och Fortifikationsverket. Förslaget till föreskrifter för nationalparken inkluderar undantag för myndigheter inom totalförsvarets militära del. Försvarmakten och Fortifikationsverket har i myndigheternas remissyttranden över nationalparksförslaget framfört att de inte har något att erinra under förutsättning att beslut fattas i enlighet med den dialog som förts mellan försvarsmyndigheterna och Naturvårdsverket. Naturvårdsverket bedömer att samråden har säkerställt att förslaget inte försämrar förutsättningarna för totalförsvarets militära del.

Länsstyrelsen i Gotlands län har i yttrandet över remissen av nationalparksförslaget framfört att myndigheten inte har något att tillföra remissen kopplat till civil beredskap, då länsstyrelsen bedömer att förslaget till nationalpark inte begränsar möjligheten till nödvändig försörjning eller kommunikation för länet.

Länsstyrelsen konstaterar även att "räddningsaktörers" möjligheter till insatser i området är omhändertaget. Naturvårdsverket bedömer utifrån det som framkommit i länsstyrelsens yttrande att nationalparksförslaget inte försämrar förutsättningarna för totalförsvarets civila del.

4.2.8 Friluftsliv och besöksnäring

Nationalparken kommer att förbättra möjligheterna till friluftsliv och upplevelser i ett variationsrikt och karaktäristiskt landskap på norra Gotland, vilket bidrar till att uppfylla flera av Sveriges friluftsmål.⁵² Förvaltningen av området kommer att bidra till goda förutsättningar för friluftsliv som tar hänsyn till känsliga områden inom nationalparken och därmed bidra till goda förutsättningar för naturturism och lokal utveckling.

Tillgängliggörandet av nationalparken genom information, naturvägledning och anordningar skapar förbättrade förutsättningar för berikande upplevelser för besökare i området.

Själva bildandet av nationalparken och nationalparkers status i allmänhet medför att området synliggörs och får en internationellt erkänd och attraktiv

⁵² Mål för friluftspolitik. Regeringens skrivelse 2012/13:51.

kvalitetsstämpel som bland annat underlättar marknadsföringen av området som besöksmål. Nationalparkens attraktionskraft kan även bidra till friluftsliv och naturturism i nationalparkens omland. Företag och föreningar kan bli samarbetspartner till nationalparken, som bland annat kan göra det möjligt för aktörer att nyttja nationalparkens logotyp i sin marknadsföring. Nationalparkens attraktionskraft kan på så sätt även bidra till att naturturismen och besöksnäringen utvecklas runt om nationalparken och eventuellt förlänga besökssäsongen.

Området för den föreslagna nationalparken bedöms de senaste åren ha haft mer än 100 000 besök per år, varav cirka 75 000 besök till Blå lagunen.⁵³ Naturvårdsverket bedömer att det kommer att vara ett högt besöksstryck redan från start efter att en nationalpark bildats. De tre nationalparkerna Åsnen, Store Mosse och Tiveden i södra Sverige är i viss mån jämförbara med den föreslagna nationalparken då de har jämförbara lägen, storlekar och anordningar för besökare. Dessa nationalparker hade år 2024 110 000, 134 000 respektive 140 000 besök vilket kan ge en indikation på det framtida totala antalet besök i den föreslagna nationalparken.

Den föreslagna nationalparken kommer att omfatta en relativt stor areal, vilket i sig ger förutsättningar för att ta emot många besökare utan att områdets naturvärden äventyras.

4.2.9 Jämställdhet

Målet för Sveriges jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.⁵⁴ Ett av de tio målen för den nationella friluftslivspolitikerna är att det ska finnas tillgänglig natur för alla, vilket bör innebära att möjligheten att vistas i och njuta av natur och kulturlandskap är stor och människors olika behov är tillgodosedda.⁵⁵ Att förbättra möjligheterna och förutsättningarna för fler besökare, i synnerhet från underrepresenterade grupper, att uppleva och få berikande naturupplevelser i sevärd natur är en viktig del i arbetet med att tillgängliggöra Sveriges natur för alla. Tillgängliggörandet av området genom att anlägga entréer, leder och andra anordningar, samt genom besökarinformation och naturvägledning är en förutsättning för att olika grupper ska kunna uppleva området i större utsträckning.

Tillgängliggörandet av den föreslagna nationalparken genom två entréer vid busshållplatser förbättrar förutsättningarna för att besöka området med kollektivtrafik. Eftersom kvinnor i mindre utsträckning äger bilar än män och i högre utsträckning åker kollektivt⁵⁶ bedöms denna insats vara ett exempel på hur nationalparksförslaget bidrar till ett mer jämställt och jämlikt samhälle.

⁵³ Uppgifter om antal besök i området baseras i huvudsak på resultat från länsstyrelsens person- och fordonsräknare i området.

⁵⁴ Regeringen 2025. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet/>

⁵⁵ Naturvårdsverket 2023. Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2023. Rapport 7123.

⁵⁶ Se till exempel Totalförsvarets forskningsinstitut, 2011. Genusaspekter på transporter. Underlagsrapport FOI-R-3292-SE.

4.2.10 Kalkindustri

I närheten av den föreslagna nationalparken bedriver kalkbolagen Nordkalk AB och SMA Mineral AB verksamhet. Nordkalk AB bedriver verksamhet i Storugns och bryter sten i Klinthagentakten. SMA Mineral AB har verksamhet i Stucks, men där förekommer inte längre någon brytning. De två kalkbolagen äger fastigheter som angränsar till den föreslagna nationalparken. SMA Mineral AB har uppgett att bolaget avser att under 2026 ansöka om tillstånd för kalkbrytning på bolagets angränsande fastighet.⁵⁷

Tidigare tillståndsprövningar

Under 2000- och 2010-talen pågick tillståndsprövningar enligt miljöbalken gällande ny och utökad storskalig täktverksamhet på bolagens fastigheter. År 2006 fick Nordkalk AB tillstånd för provbrytning på fastigheten Bunge Ducker 1:64 och år 2007 ansökte bolaget om tillstånd för en ny kalkstenstäkt. År 2008 ansökte SMA Mineral AB om utvidgad täktverksamhet vid sin befintliga kalktäkt på fastigheten Bunge Stucks 1:368. Prövningarna pågick under lång tid och har genom åren tagits upp i olika instanser. Mark- och miljööverdomstolen avslog i september 2018 ansökningarna då tillstånd enligt Natura 2000-regelverket inte kunde lämnas. Målen överklagades till Högsta domstolen som inte tog upp dem till prövning.

Nationalparksprojektet

Naturvårdsverket bedömde i samband med arbetet med förstudien om en nationalpark, att ny och utökad kalkbrytning, som de då pågående tillståndsprövningarna gällde, inte skulle gå att förena med bevarandet av naturvärdena och de förväntningar på upplevelsevärden som en nationalpark står för.⁵⁸ Ett nationalparksprojekt kunde därför inledas först när de rättsliga prövningarna av bolagens tillståndsansökningar var avgjorda 2019. Naturvårdsverkets beslut att i slutet av 2019 inleda ett nationalparksprojekt baserades bland annat på bedömningen att kalkbrytning inte är möjlig inom Natura 2000-området Bästeträsk. Naturvårdsverkets bedömning från förstudien att ny och utökad kalkbrytning inte går att förena med en nationalpark bör förstås som att Naturvårdsverket inte hade avsatt resurser för ett nationalparksprojekt om kalkbolagen hade beviljats tillstånd till kalkbrytning. Bedömningen ska inte tolkas som att en nationalpark påverkar de rättsliga förutsättningarna för kalkbrytning utanför nationalparken.

Kalkbolagens fastigheter hyser höga naturvärden och ingår till stor del i Natura 2000-området Bästeträsk, vilket innebär att de ska prioriteras i skyddsarbetet.⁵⁹ Under nationalparksprojektet har Naturvårdsverket därför varit i kontakt med bolagen för att ta reda på om de var intresserade av att diskutera en eventuell försäljning av mark eller vatten för att inkludera områdena i nationalparksförslaget.

⁵⁷ SMA Mineral AB, 2025. Remissyttrande i ärende med dnr NV-02823-19; förslag till föreskrifter och skötselplan för Bästeträsks nationalpark.

⁵⁸ Naturvårdsverket 2018. Fördjupad förstudie nationalpark Bästeträsk. Rapport 6843.

⁵⁹ 16 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Inledande samtal mellan Naturvårdsverket och respektive kalkbolag om eventuella fastighetsköp avbröts eftersom bolagen år 2020 stämde staten på ersättning då de ansåg sig ha lidit skada av regeringens beslut om utökning av Natura 2000-området Bästeträsk. Stämningsmålen pågår fortfarande i domstol och samtalen om eventuella fastighetsköp har inte återupptagits.

Kalkbolagens fastigheter ingår inte i det nu presenterade nationalparksförslaget.

Förslagets konsekvenser

Mark eller vatten som ingår i en nationalpark ska ägas av staten. Förslaget till nationalpark omfattar därför inte fastigheter som ägs av Nordkalk AB och SMA Mineral AB och därmed inte områden där det finns tillstånd till kalkbrytning eller områden där bolagen tidigare har ansökt om ny eller utvidgad kalktäktverksamhet. Naturvårdsverket bedömer att befintlig täktverksamhet, med gällande tillstånd, inte påverkas av bildandet av en nationalpark med den nu föreslagna avgränsningen.

Naturvårdsverket bedömer även att ett eventuellt framtida tillstånd till kalkbrytning utanför nationalparkens gränser inte hindras av en nationalpark. Eventuell materialutvinning utanför den föreslagna nationalparkens gränser regleras inte genom de nu föreslagna nationalparksföreskrifterna. Täktverksamhet prövas i förekommande fall mot andra bestämmelser enligt miljöbalken, som Natura 2000-regler och riksintressebestämmelser. Gynnsam bevarandestatus ska upprätthållas inom berörda Natura 2000-områden, vilket begränsar möjligheten att få tillstånd till täktverksamhet. Detta gäller dock redan idag enligt Natura 2000-regelverket, oavsett om det inrättas en nationalpark eller inte.

Naturvårdsverket bedömer därmed att förutsättningarna för kalkindustrin inte ändras av förslaget till nationalpark. Förslaget bedöms därför inte heller påverka förutsättningarna för verksamheter som är beroende av kalk. Se även avsnitt 4.2.1 Hushållning med mark och vatten och utvecklingsinriktningen i Region Gotlands översiktsplan.⁶⁰ Inom ramen för det pågående nationalparksprojektet tar Naturvårdsverket inte ställning till vad som är den mest lämpliga framtida mark- och vattenanvändningen på kalkbolagens fastigheter.

4.2.11 Rättighetshavare

Nationalparker kan enbart bildas på fastigheter som ägs av staten. Till dessa fastigheter kan andra fastigheter, juridiska personer eller privatpersoner ha en rättighet om tillgång. Det kan röra sig om servitut, till exempel för att använda en väg, ledningsrätt, där någon har tillstånd att lägga ledningar, eller nyttjanderätt för exempelvis jakt eller bete. Markägaren har rätten till jakt och bete på sin mark och kan upplåta rätten till andra. Idag finns det cirka 100 rättighetshavare, juridiska eller fysiska personer, i den föreslagna nationalparken. Merparten av dessa är privatpersoner som äger en fastighet med någon form av rättighet i området, till exempel servitut eller samfällt fiske. Rättighetshavare i den föreslagna

⁶⁰ Region Gotland, 2025. Översiktsplan Vårt Gotland 2040. Antagandedokument. Diarienummer 2024/284.

nationalparken föreslås omfattas av relevanta undantag från föreskrifterna för att kunna nyttja sin rättighet. Det innebär till exempel att rättighetshavare kan underhålla befintliga ledningar och vägar, i samband med tillåten jakt använda lös hund samt i samband med betesdrift framföra motordrivet fordon utanför befintliga vägar och parkeringsplatser. Naturvårdsverket bedömer att den föreslagna nationalparken med tillhörande föreskrifter inte innebär några större begränsningar för rättighetshavare att nyttja sin rättighet. I förslaget till föreskrifter för nationalparken föreslås jakt vara förbjuden under två månader på sommaren, för att bevara nationalparkens upplevelsevärden, vilket kan innebära en mindre begränsning för vissa av de nyttjanderätter som idag finns för jakt.

4.2.12 Boende i närområdet

Naturvårdsverket har i detta avsnitt inkluderat både permanent, fritids- och andra boende i begreppet boende i området. Inom 500 m från gränsen för den föreslagna nationalparken finns 250 byggnader klassade som bostad, medan 390 bostadsbyggnader ligger inom 1 000 m från gränsen. Boende i nationalparkens omedelbara närhet kan även vara rättighetshavare i nationalparken (se avsnitt 4.2.11).

Nationalparken tillgängliggörs genom leder, vindskydd och andra anordningar, vilket är positivt för de som vill nyttja området för friluftsliv, både boende i närområdet och mer långväga besökare (se avsnitt 4.2.8).

Nationalparken förväntas leda till ökat antal besökare i närområdet, vilket kan upplevas som negativt av boende. För att fördela besökare i nationalparken på ett ordnat sätt iordningsställs entréplatser och andra anordningar för besökare på flera platser. Åtgärder görs för att avlasta de områden som redan idag har många besökare, främst Ar med badplatsen Blå lagunen, bland annat genom besökarinformation, leder och lokala trafikföreskrifter.

Tamdjursbete är en viktig del i nationalparkens skötsel för att bibehålla och utveckla naturvärdena. Tamdjursbete bidrar till ett öppet landskap, vilket ofta upplevs som attraktivt. Betande djur och de stängsel som behövs för att möjliggöra bete kan påverka boendes upplevelse av sitt närområde. Vissa kan uppleva att framkomligheten i området begränsas, till exempel genom att de känner en oro kring att vistas i ett område med betesdjur eller att de kan behöva förflytta sig en sträcka för att kunna passera stängsel vid grind eller stätta.

Naturvårdsverket bedömer sammantaget att nationalparksförslaget innebär begränsade, både positiva och negativa, konsekvenser för boende i närområdet.

4.2.13 Region Gotland

Kommunalt självstyre

Förslaget bedöms inte inskränka det kommunala självstyret eller medföra förändringar av kommunala befogenheter eller skyldigheter.

Regional utveckling

Bildandet av nationalparken och nationalparkers status i allmänhet medför att området synliggörs och får en internationellt erkänd och attraktiv kvalitetsstämpel som bland annat underlättar marknadsföringen av området som besöksmål. Nationalparkens attraktionskraft kan även bidra till friluftsliv och naturturism i nationalparkens omland. Enligt Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 bidrar nationalparker till hög livskvalitet med goda och attraktiva livsmiljöer.⁶¹ I strategin anges att natur- och kulturlandskap med bland annat nationalparker och andra värdefulla natur- och kulturmiljöer, liksom immateriella värden knutna till platsen, utgör goda och attraktiva miljöer av betydelse och potential för hållbar regional utveckling. Region Gotland bedömer att den föreslagna nationalparken, tillsammans med Gotska Sandöns nationalpark, förbättrar förutsättningarna att bedriva friluftsliv och naturturism och bidrar till landsbygds- och platsutvecklingen, vilket bedöms få lokala och regionala effekter utifrån ett besöksnäringssperspektiv och kommer att bidra till ansatsen att locka besökare hit under andra delar av året.⁶² Naturvårdsverket bedömer att förslaget till nationalpark bidrar till den regionala utvecklingsstrategin för Gotland genom att i första hand bidra till effektmålen Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet, Säkrad biologisk mångfald samt God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet.⁶³ På detta sätt kan nationalparken vara en tillgång för utvecklingen på norra Gotland.

Vattenförsörjning

Bästräsk är en viktig ytvattentäkt för den allmänna VA-försörjningen. Nuvarande råvattenuttag regleras i en vattendom, som också omfattar vattenuttaget till forskningsstationen på Ar. Nationalparkens föreskrifter kommer inbegripa undantag för underhåll, reglering med flera aktiviteter kopplade till detta vattenuttag. Nationalparkens föreskrifter förväntas därför inte innebära några negativa konsekvenser för regionens nuvarande vattenuttag.

Region Gotland har aviserat ett förväntat ökat dricksvattenbehov i framtiden, vilket kan medföra behov av en ny vattendom som skulle medge ett ökat vattenuttag⁶⁴. Om en ny vattendom vinner laga kraft kan Region Gotland även behöva anlägga en ny överföringsledning från Bästräsk. En sådan kan delvis behöva gå genom den föreslagna nationalparken, vilket skulle medföra att Region Gotland behöver ansöka om en dispens från nationalparksföreskrifterna. Motsvarande dispens behöver sökas även idag, från befintliga naturreservatsföreskrifter, eftersom området är skyddat som naturreservat. Ett separat Natura 2000-tillstånd måste sannolikt också inhämtas, men inget av detta är en konsekvens av att en nationalpark bildas i området.

⁶¹ Skr. 2020/21:133

⁶² Region Gotland, 2024. Regional besöksnäringssstrategi för Gotland mot 2030.

⁶³ Region Gotland, 2021. Vårt Gotland 2040 – regional utvecklingsstrategi för Gotland.

⁶⁴ Region Gotland, 2018. VA-plan 2018 VA-plan för Region Gotland.

Nationalparken bidrar till att skydda hydrologin i området, vilket i sig är viktigt för råvattentäktens kapacitet och kvalitet. Det befintliga vattenskyddsområdet Bästeträsk stärks därmed genom införandet av nationalparksföreskrifter.

4.2.14 Länsstyrelsen

Kostnaderna för förvaltningen kommer att öka när den skyddade arealen ökar, nationalparken ska skötas. Länsstyrelsen påverkas då som förvaltare av nationalparken. I första hand utgörs kostnadsökningen av kostnader för underhåll och kostnader orsakade av en förväntad ökning av antalet besökare⁶⁵.

Förvaltningen av skyddade naturområden som naturreservat och nationalparker finansieras genom Anslag 1:3 Åtgärder för värdefull natur.

Länsstyrelsen som myndighet är ansvarig för tillsynen i nationalparker enligt miljöbalken⁶⁶. Det innebär att länsstyrelsen ska utöva tillsyn över att gällande föreskrifter inom nationalparken efterlevs. Nationalparken innebär att den skyddade arealen ökar i länet, vilket kan innebära ett ökat arbete med tillsyn och kan även komma att påverka länsstyrelsen genom ökad ärendehantering, i form av prövning av dispens- och tillståndsansökningar.

4.3 Alternativ

4.3.1 Nollalternativ

Om den föreslagna nationalparken inte bildas bedöms Sverige ha små möjligheter att inrätta en nationalpark som representerar betydande delar av Ölands och Gotlands natur med sitt slättlandskap med land- och vattenmiljöer på kalkstensberggrund. Naturvårdsverket bedömer att det skulle vara mycket svårt att på frivillig väg förvärva något annat stort sammanhängande och oexploaterat område på Öland eller Gotland. Dessutom saknas det områden på Öland och Gotland som bättre representerar landskapet än det nu föreslagna området.

Om nationalparken inte bildas kommer nuvarande beslut om naturreservat fortsatt gälla på 41 % av den nu föreslagna nationalparken. Detta skulle innebära delvis olika regler i de fem olika skyddade områdena. Förvaltningen av naturreservaten skulle sannolikt prioritera insatser för att öka tillgängligheten, utveckla naturvägledning eller forum för delaktighet i förvaltningen i lägre grad jämfört med om området blir nationalpark.

5 197 hektar (77%) av den föreslagna nationalparken ingår i Natura 2000-områdena Bästeträsk och Mölnemyr. Natura 2000-områden ska prioriteras i arbetet med formellt områdesskydd.⁶⁷ Om det inte bildas en nationalpark i området kommer 2 781 hektar av Natura 2000-områdena som föreslås få

⁶⁵ T.ex. kostnader för dasstömning och sophantering.

⁶⁶ Miljötillsynsförordning (2011:13).

⁶⁷ 16 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

nationalparksskydd inte få ett formellt skydd. Sannolikt skulle Länsstyrelsen i Gotlands län i så fall behöva prioritera dessa områden för bildande av naturreservat.

Naturvårdsverket bedömer att nollalternativet skulle innebära ett svagare skydd för områdets naturvärden och alternativet skulle inte heller, i samma utsträckning som en nationalpark, utgöra grund för att locka besökare, främja naturturism eller skapa möjligheter att informera och vägleda besökare om områdets natur. Nollalternativet bedöms därför innebära sämre förutsättningar för naturturism och lokal utveckling än den föreslagna nationalparken.

4.3.2 Andra alternativ

Ett alternativ till nationalparksförslaget är att området istället skyddas som naturreservat. Naturvårdsverket bedömer att ett skydd av hela området genom ett eller flera naturreservat skulle ge området ett formellt skydd som i stort sett motsvarar förslaget till nationalpark. Dock innebär nationalparken starkare skydd, vad gäller förbud mot prospektering. Ett eventuellt naturreservat skulle ha likartade föreskrifter och sannolikt även en liknande skötsel av naturvärdena som en nationalpark. Ett naturreservat skulle dock inte erbjuda lika bra förutsättningar för att besöka området och ta del av dess upplevelsevärden. Ett naturreservatsskydd bedöms inte heller öka områdets attraktivitet och förbättra möjligheten att locka besökare till området på det sätt som en nationalpark skulle göra. Ett naturreservat bedöms därför ge sämre förutsättningar för friluftsliv samt naturturism och lokal utveckling än en nationalpark. Naturvårdsverket bedömer att bildandet av en nationalpark i området är ett kostnadseffektivt sätt att uppnå fler samhällsnyttor. Merkostnaden för staten, som följer av att bilda en nationalpark istället för att skydda området som naturreservat, har i hög grad redan uppkommit i samband med markförvärv, satsningar på att tillgängliggöra området för besökare och skapa delaktighet i framtagandet av förslag och i förvaltning.

4.4 Ikraftträdande

Naturvårdsverket förordar att regeringen så snart som möjligt beslutar att bilda den föreslagna nationalparken. När regeringen beslutat i enlighet med förslaget kommer Naturvårdsverket informera om den nya nationalparken genom bland annat information på webben och genom skyltar i området för nationalparken. Aktiviteter kring invigningen av nationalparken är också ett sätt att informera om beslutet.

4.5 Utvärdering

Uppföljning och utvärdering av konsekvenserna av det föreslagna beslutet att bilda en nationalpark i området kan ske först en tid efter ett sådant beslut. Olika konsekvenser behöver följas upp av olika aktörer och konsekvenserna kommer inträffa vid olika tidpunkter. Ingen samlad utvärdering är planerad utan

konsekvenserna bedöms vara effektivast att följa upp inom ramen för olika myndigheters ordinarie uppföljning av samhällsutvecklingen.

5. Bilaga

Översiktskarta

